



## Programy

# Jiné pojetí spravedlnosti

Vzdělávací blok se věnuje zamyšlení nad tím, jakým způsobem jsme zvyklí řešit konflikty, a to mezi sebou i ve společnosti celkově. Seznamuje s obnovujícím (restorativním) pojetím spravedlnosti a řešení sporů jako s přístupem, který se snaží o naplnění potřeb všech zúčastněných a míří k řešení příčin problémů. Účastníci a účastnice se seznámí s aplikací tohoto přístupu na události po rwandské genocidě a v brazilském školství. Budou se zabývat tím, jak ho mohou přenést do praxe i své skupiny.

### Cíle

- Účastníci a účastnice jsou seznámeni s obnovujícím (restorativním) pojetím spravedlnosti a řešení sporů a zvažují, jaké může mít dopady na lidi, prostředí a mírové soužití.
- Účastníci a účastnice porozumějí rozdílům mezi trestajícím (retributivním) a obnovujícím (restorativním) pojetím spravedlnosti a řešení sporů a pojmenují výhody a nevýhody obou přístupů.
- Účastníci a účastnice zvažují, jaké aspekty obnovující (restorativní) spravedlnosti by bylo možné uplatňovat ve vlastním životě.

### Doba trvání

135 minut (bez přestávek)

### Věk

15+

### Pomůcky

pracovní list pro každého, tabule/flipchart, fixy, cedule ano/ne, *Portréty smíření* – fotky a citáty (příloha 1), texty *Gacaca – tradiční soudnictví ve Rwandě* a *Posilování kultury míru na školách* – kopie jednoho z textů pro každého tak, aby byly ve skupině rozděleny napůl (příloha 2), lepicí kartičky post-it, nadepsané otázky pro závěrečnou reflexi

### Kompetence globálního občanství



Porozumění vzájemné propojenosti světa



Nakládání s konflikty

### Cíle udržitelného rozvoje

- 10** Méně nerovnosti
- 16** Mír, spravedlnost a silné instituce

# Realizace

## Uvedení do tématu (5 minut)

Na začátku uveďte skupinu do tématu a krátce představte, čemu se budete během setkání věnovat: *Dnešní setkání věnujeme zamyšlení nad tím, jakým způsobem jsme zvyklí řešit spory, a to nejen mezi sebou, ale i ve společnosti celkově. Podíváme se na přístupy, které se vydávají takovou cestou řešení sporů, která se snaží o naplnění potřeb všech zúčastněných. Tedy i těch, které jsme si navykli vnímat jako pachatele a jimž je obvykle po vyřešení sporu udělen trest.*

Uvedte také, že téma, kterému se budete věnovat, může být pro někoho náročné a příliš osobní. Důležité proto je, aby platilo pravidlo dobrovolnosti – kdyby se kdokoli při nějaké aktivitě necítil úplně dobře, má možnost se jí neúčastnit.

V průběhu celého programu máte možnost s účastníky a účastnicemi využívat pracovní list. Pokud se pro to rozhodnete, předem si jej dobře prostudujte a na začátku programu ho všem rozdejte. Pracovní list je možné plnohodnotně nahradit využíváním příloh v příslušných částech realizace.

## Seznam přání (10 minut)

Vyzvěte účastníky a účastnice, aby přemýšleli nad tím, kdy se dostali do konfliktní situace, ze které vyšli jako poškození: *Vybatve si situaci, kdy jste měli pocit, že vás někdo poškodil.*

- Po krátkém čase na rozmyšlenou je nechte pracovat ve dvojicích či trojicích. Vhodné je, aby si sami zvolili takové skupinky, ve kterých se budou cítit bezpečně – podpoří to vzájemné sdílení. Jejich úkolem totiž bude vzájemně si situace představit (není nutné jít do detailů) a diskutovat: *Co byste potřebovali od člověka, který vás poškodil?*

Následně zaznamenávejte na tabuli či flipchart jejich odpovědi – seznam přání (může se objevit např. porozumění, uznání chyby, vyslechnutí mého pohledu, ochota situaci řešit, důvěra, bezpečí, empatie, podpora dalších lidí, vlastní odvaha situaci řešit apod.). K seznamu se budete vracet později v rámci programu.

## Vize společnosti – pohyblivá debata (15 minut)

Do opačných částí místnosti umístíte papíry se zřetelně napsanými stanovisky ANO a NE. Ta nyní vymezují dvě možné pozice, na které je možné se umísťovat podle toho, jak budou zúčastnění odpovídat na danou otázku. Všichni mohou svou pozici v průběhu diskuze měnit, pokud změní i svůj názor. Nejedná se o škálu, ale pouze o dva póly – není tedy možné stát uprostřed. Vysvětlíte zadání pohyblivé debaty a uveďte téma: *Zkusíme probouzet svoji představitost o společnosti a přemýšlet, jakým způsobem se vypořádává s křivdami a spory.* Poté poloďte postupně dvě otázky:

- Může společnost existovat bez vězení?*
- Může společnost existovat bez soudů? (ve smyslu soudu jako nezávislé instituce)*

Po každé otázce nechte účastníky a účastnice, aby s nejbližší stojícím člověkem vzájemně prodiskutovali, proč stojí právě u této odpovědi. Několik odpovědí z každé pozice pak sdílejte nahlas s celou skupinou.

## Trestající spravedlnost – T-graf (15 minut)

Vysvětlíte aktivitu: *Zaměříme se nyní na zkoumání toho, na čem je postaven převažující systém řešení sporů a vymáhání spravedlnosti v našem prostředí (českém, evropském...) – od řešení neshod v rodinách, školách či zaměstnáních až po vypořádávání sporů u soudu. Jedná se o postup zaměřený na nalezení viníka a jeho potrestání. Takovému pojetí spravedlnosti se říká *trestající* nebo také *retributivní*.*

Společně na základě toho, co zaznělo v předchozí aktivitě, případně co zúčastněné ještě napadne, sesbírejte výhody a nevýhody této *trestající* spravedlnosti. Využijte k tomu T-graf – nahoru na tabuli či flipchart zapište otázku: *Jaké vás napadají výhody a nevýhody *trestající* spravedlnosti?* Pod nápisem rozdělte plochu na dvě poloviny – na jednu pište výhody a na druhou nevýhody (obrázek 1).

Uvedte, že ke grafu se ještě později vrátíte.

## Jaké vás napadají výhody a nevýhody *trestající* spravedlnosti?

Výhody	Nevýhody
<i>jasný verdikt</i>	<i>struktura má vliv na rozhodování</i>
<i>jasná pravidla</i>	<i>riziko korupce</i>
<i>mám se kam obrátit</i>	<i>trvá dlouho</i>
<i>někdo vymáhá mé právo (postaví se za mě)</i>	<i>neřeší křivdu oběti</i>
<i>chrání hodnoty</i>	<i>rozhodnutí neřeší problém</i>
<i>prevence</i>	<i>riziko nespravedlivého rozhodnutí</i>
<i>nezaujatost</i>	<i>vliv kvality obhájce</i>
<i>rovnost</i>	<i>rigidní pravidla</i>
<i>respekt</i>	
<i>až „posvátnost“ pod kontrolou veřejnosti</i>	

Obrázek 1. Příklad záznamu T-grafu k *trestající* spravedlnosti

## Portréty smíření (15 minut)

Uvedte následující aktivitu: *Podíváme se teď na příběhy, jež popisují setkání lidí, kteří byli pachatelé a oběťmi v situaci vážného zločinu, a to genocidy ve Rwandě. Tragédie proběhla v roce 1994 mezi dvěma historicky vytvořenými společenskými skupinami a vyžádala si až milion obětí.*

- V případech potřeby vysvětlíte, co znamená slovo genocida (= zločin vyvražďování a vyhlazování příslušníků národních, etnických, náboženských a rasových skupin), případně upřesněte další nejasnosti.

Dejte nyní zúčastněným čas, aby si individuálně v tichosti prošli fotky s krátkými citacemi pachatele a oběti (příloha 1). Při čtení se mohou zamýšlet nad následujícími otázkami: *Dokážete si představit takový způsob řešení konfliktu? Jak může být něco takového možné?*

**Metodická poznámka:** Je vhodné jednotlivé příběhy dle velikosti skupiny vytisknout vícekrát.

Až si všichni příběhy projdou, posadte se do kruhu a dejte každému prostor vyjádřit jeho reakce na fotky a příběhy. Jako pomůcku pošlete do kolečka mluvící předmět (například dřívko, míček, kámen apod.). Využití mluvícího předmětu přináší jasnou strukturu, pomáhá určovat, kdo má slovo, zpomaluje dění ve skupině a posiluje pozornost. Ten, kdo jej zrovna má u sebe, má slovo: *Předmět si může vzít kdokoli, kdo chce začít, a od něj budeme pokračovat doprava. Kdo je na řadě, má možnost nereagovat a poslat předmět dál. Na závěr kroužku znovu dostane příležitost.*

## Příběhy obnovujícího pojetí spravedlnosti – podvojný deník (30 minut)

Představte další postup pro prozkoumání tématu: *Přístup, který zažili lidé na fotografiích, se nazývá obnovující nebo také restorativní pojetí spravedlnosti. Vychází z toho, že když se při konfliktu něco ve vzájemných vztazích pokazí, rozpadne, zničí, je potřeba to začít zase obnovovat. Obnovující pojetí spravedlnosti zohledňuje příčiny událostí a snaží se o naplnění potřeb všech, kteří se konfliktu účastní. Nyní budeme mít možnost se s tímto přístupem blíže seznámit.*

- Účastníkům a účastnicím dejte na výběr ze dvou textů pro následující čtení (příloha 2) – první blíže popisuje restorativní řešení situací po genocidě ve Rwandě (*Gacaca – tradiční soudnictví ve Rwandě*), druhý přibližuje využití stejného přístupu na brazilských školách s vysokou mírou kriminality a násilí (*Posilování kultury míru na školách*). Texty by měly být ve skupině rozděleny napůl.

Texty budou číst metodou, která se nazývá podvojný deník. Zaměřujeme se při ní na to, co nám text připomene, co v nás rezonuje a co nás popuzuje. Tento způsob umožňuje propojování textu s vlastními vědomostmi, prožitky, asociacemi či otázkami. Postup je následující:

- Čtenáři a čtenářky rozdělí volnou stránku čarou na dvě poloviny. Na levou stranu si hned při prvním čtení doslovně z textu vypisují nějaké pasáže či obrazy, které na ně silně zapůsobily – slova, věty, ucelené myšlenky. Jejich výběr může být založen na čistě emočním základě nebo klidně na tom, že jim daná informace přijde velmi zajímavá, matoucí nebo s ní dokonce hluboce nesouhlasí.
- Na pravou stranu pak zapisují souvislým textem svůj komentář ke zvolené pasáži – co jim to připomnělo, co je k tomu napadá, jakou otázku to vyvolalo apod.

Po dočtení textu si každý najde do dvojice někoho s jiným textem. Nyní mají čas na sdílení, o čem text byl, co si poznamenali a proč. Pokud máte dostatek času, nechte nakonec několik postřehů zaznít nahlas v celé skupině.

### Tabulka 1. Zadání podvojného deníku

Doslovný přepis pasáže, která mě zaujala	Mé poznámky a připomínky
<ul style="list-style-type: none"> <li>• např. tím, že mi připomněla nějakou zkušenost</li> <li>• nebo mě zmátla</li> <li>• nebo obsahuje něco, s čím výrazně nesouhlasím</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Čím byl úryvek pro mě tak zajímavý, že jsem si jej poznamenal/a do zápisníku?</li> <li>• Jaké myšlenky ve mně vyvolal?</li> <li>• Co bych se chtěl/a zeptat?</li> </ul>

### Obnovující spravedlnost – T-graf (15 minut)

Uvedte: *Skrze konkrétní příklady jsme se seznámili s obnovujícím či restorativním přístupem k řešení sporů. Jeho jádrem je podpora komunikace všech zúčastněných vedoucí k vytváření dohod. K restorativnímu procesu je kromě osoby, která se provinila, přizvána také oběť činu a zbytek skupiny. V dialogu zaměřeném na porozumění činům a jejich důsledkům všichni společně hledají kroky, které by obnovily zdravé vztahy ve skupině či komunitě. V současné době se obnovující pojetí spravedlnosti uplatňuje často jako doplněk k převažujícímu pojetí trestající spravedlnosti (podrobněji viz infobox a zdroje).*

- Vraťte se nyní k nevýhodám popsaným u trestající spravedlnosti: *Které z nich by využití obnovujícího přístupu pomohlo řešit či zmírnit? Vyzvěte skupinu ke společnému doplnění, při němž můžete opět využít T-grafu: Jaké další výhody u obnovující spravedlnosti patříujete? Jaké jsou naopak její limity či nevýhody? (obrázek 2)*

### Návrat k přáním (15 minut)

Vraťte se nyní k přáním, které jste společně sepsali v úvodu programu. Ptejte se: *Co z vašich přání by podobný postup naplnil? Postřehy můžete sbírat společně ve skupině, nebo nechat otázku nejprve prodiskutovat v původních dvojicích či trojicích.*

### Závěrečná reflexe (15 minut)

Na závěr nechte každého, ať se zamyslí nad tím, jak by to, co se dozvěděl, mohl využít. Použijte k tomu formát lepicí kartičky post-it. Každý dostane jednu kartičku, vybere si jednu z následujících otázek a odpověď zaznamená:

- *Co mě inspirovalo k použití ve vlastním životě?*
- *Jaký postoj k tématu obnovující spravedlnosti zaujímám já?*
- *Jak bychom to mohli využít v naší skupině (třídě)?*

Na závěr udělejte kolečko, v němž bude mít každý možnost sdílet, co si poznamenal. Kartičky pak nalepte na společný flipchart, aby si je mohla skupina přečíst.

- *Pokud někdo nebude chtít své postřehy sdílet s ostatními, může slovo poslat dál. Totéž platí pro vylepení kartičky na společný flipchart. Je potřeba zohlednit, že aktivita se může dotýkat pro někoho citlivých témat.*

## Jaké vás napadají výhody a nevýhody obnovující spravedlnosti?

Výhody	Nevýhody
důraz na emoce poznání příčin, kontextu nabízí řešení problému seberozvoj (uznání viny, odpuštění) možnost odčinění (podílení se na nápravě fyz. škod) blížkost pachatel – oběť	složitá možnost systémového zakotvení nerovnost před zákonem blížkost pachatel – oběť naléhání na oběť, aby odpustila relativizace činu

Obrázek 2. Příklad záznamu T-grafu k obnovující spravedlnosti



## Infobox – Restorativní pojetí spravedlnosti

Restorativní (obnovující) pojetí spravedlnosti čerpá z mnoha tradic komunitního řešení konfliktů. Spočívá v přímém dialogu oběti a pachatele za přítomnosti členů komunity, kteří nejsou přímo vtaženi do konfliktu, ale postupně si uvědomují svoji spoluzodpovědnost. Zaměřuje se na odškodnění a uzdravení obětí, hledání pravdy a urovnání vztahů. Restorativní procesy se používají při uplatňování spravedlnosti na místní úrovni nebo při smírování společnosti po konfliktech spojených často se zločiny proti lidskosti, například v bývalé Jugoslávii, ve Východním Timoru, ve Rwandě či v Severním Irsku.

Restorativní pojetí spravedlnosti může být významnou inspirací, jak přistupovat k řešení problematického chování nebo konfliktů ve skupině či komunitě. Na rozdíl od klasického pojetí spravedlnosti v naší společnosti (retributivní, trestající), které je založeno na používání trestů a odměn, je jádrem restorativního pojetí spravedlnosti autentická komunikace všech zúčastněných vedoucí k vytváření dohod. Trestání je nákladné pro společnost a oběti to neposkytuje žádnou možnost uzdravení bolesti. Procesem navíc utrpí i pachatel a jeho rodina. Naopak k restorativnímu procesu je kromě osoby, která se provinila, přizvána také oběť činu a zbytek skupiny či komunity. V dialogu zaměřeném na porozumění činům a jejich důsledkům všichni společně hledají kroky, které by obnovily zdravé vztahy. Klade se důraz na systémové příčiny problémů, orientaci na budoucnost a poučení se z konfliktů a chyb. Ty jsou vnímány jako příležitost ke společnému učení.

Snahou restorativního přístupu je zajistit potřeby všech zúčastněných stran – hledat strategie a řešení, které naplní potřeby všech. Zodpovědnost za řešení situace tedy nepřebírá autorita (např. pedagog, soudce), ale je volena cesta skupinového řešení, kdy jsou ke společnému dialogu přizváni všichni zainteresovaní. Participace všech zúčastněných na hledání řešení je tedy zásadní. Jedním z nástrojů restorativního přístupu jsou kruhy obnovy, které vyvinul Dominic Barter. Dialog je veden v kruhu všech zúčastněných a využívá se v něm tzv. restorativních otázek: *Co se podle tebe stalo? – Co sis v tu chvíli myslel/a? – Jaký vliv to mělo na tebe a na ostatní? – Co by sis přál/a, aby se teď stalo? – Jak se teď cítíš a co je pro tebe nyní zásadní?* (Podrobněji viz rozšiřující aktivita *Kruhy obnovy*.)

Restorativní pojetí spravedlnosti vyžaduje více času, ale dlouhodobě zlepšuje fungování skupin. V praxi školní třídy či neformálních skupin mohou kruhy obnovy rozvíjet vědomí důsledků vlastních činů a přijímání odpovědnosti za proces řešení věci, které se nás týkají. Skupina přebírá čím dál větší odpovědnost za společné řešení problematických situací. Základním předpokladem je existující důvěra, která umožňuje v rámci skupiny mluvit i o tom, co koho trápí, i odhodlání pedagogů a pedagožek nebát se konfliktu (který nemusí být nutně špatnou situací). Je dobré mít na paměti, že porozumět neznamená souhlasit.

Restorativní přístup k řešení konfliktů je v ČR v rámci vzdělávání stále poměrně novým konceptem. Prakticky neexistují školy, které by jej systematicky využívaly. Velmi rozšířený je například v Brazílii (Juvenile Justice System, 2005), dále také v USA či ve Velké Británii. Přínosy restorativního přístupu na pozitivní proměnu vztahů ve škole, na přebírání odpovědnosti ze strany mladých lidí na řešení konfliktů a náročných situací a také na zlepšení studijních výsledků dokládá například studie *Outcomes of a Restorative Circles Program in a High School Setting* z roku 2016. Nejvýznamnějším současným představitelem restorativního přístupu využívajícího kruhy obnovy je Dominic Barter, který jej již více než 15 let úspěšně aplikuje na školách v Brazílii i jinde ve světě.

### **Spravedlnost trestů a odměn (tzv. retributivní či odvetná spravedlnost)**

Špatné chování jednotlivce je potlačeno, protože není žádoucí.

Pozornost autority při trestu se zaměřuje na osobu, která se provinila.

K dosažení změny chování jednotlivce se používá trest či dočasné vyloučení ze skupiny (tzv. jít na hanbu).

### **Obnovující spravedlnost (restorativní spravedlnost)**

Uznáváme, že i špatné chování jednotlivce vypovídá něco o kolektivu a učí nás pracovat s emocemi.

Kruh obnovy je setkáním všech, kterých se čin týká, tedy celé skupiny.

O dalším postupu se dohodne celá skupina. Společně pátrá po tom, co pomůže vyřešit důsledky činu a narovnat vztahy v celé skupině.

# Infobox – Další příklady využívání obnovující spravedlnosti

## Brazílie

První kroky k zavedení restorativní justiční praxe v Brazílii podnikl překvapivě cizinec, hluboce šokovaný kriminální situací a chudobou v zemi. Byl to Dominic Barter, který zahájil mediální setkání mezi šéfem policie a asociacemi obyvatel po policejní střelbě na únosce autobusu a cestující v roce 2000. V roce 2004 proběhl pilotní projekt, který spojil administrátory škol, soudce, soudní pracovníky, vězeňské úřady, agentury sociálních služeb a vedoucí představitele místní komunity s cílem podpořit restorativní praxi, která by mohla vést k zajištění většího bezpečí v komunitách. Hlavním principem bylo poslouchat, co místní lidé chtějí, a reagovat na jejich potřeby.

Model je známý jako restorativní kruhy a zahrnuje tři klíčové účastníky – pachatele, oběť a místní komunitu. V roce 2005 se objevil v brazilském soudním systému pro mladistvé v několika pilotních městech jako alternativní přístup k řešení kriminality v Brazílii. Bylo to v důsledku neschopnosti a neefektivnosti brazilského systému trestního soudnictví zvládat sociální konflikty. S určitými rozdíly byl tento proces používán ve školách, v komunitě a u soudu. Navzdory nedostatku právního základu se v Brazílii rozvíjí restorativní justice, která se v říjnu 2016 stala celostátní.

## Jamajka

Dalším příkladem je představení národní politiky restorativní spravedlnosti na Jamajce. Praxe zaměřená na obnovu komunit zde byla rovněž zavedena kvůli rostoucí míře násilných trestných činů v celé zemi. Jamajka má bohužel silnou kulturu odplaty, kterou v mnoha oblastech částečně podporuje chudoba a aktivita gangů. Navzdory tomu se programy restorativní spravedlnosti na Jamajce snaží přinést obnovující praxi nikoli jako novou ideologii, ale jako něco běžného – odkazují na to, že jsme vždy byli zvyklí řešit konflikty přímo v rodině či na pracovištích.

Vláda podporuje restorativní proces, který je postaven na širším zapojení veřejnosti. V roce 2012 vydalo tamní ministerstvo spravedlnosti dokument *The National Restorative Justice Policy* a o rok později v rámci naplňování těchto politik otevřelo sedm center restorativní spravedlnosti. V první fázi implementace se tato centra začala zabývat konflikty a stížnostmi mimo formální soudní systém. V další fázi došlo ke vzniku právních předpisů, které poskytují základ pro případy v rámci systému trestního soudnictví, od rušení hluku a dalších maličností až po fyzické zločiny a vraždy. Restorativní praxi je ale nutné v tomto ohledu považovat za doplněk k trestnímu soudnímu systému, nikoli za náhradu. Jde o proces, ve kterém se oběť, pachatel a členové komunity spojí, aby společně vyřešili, jak se vypořádat s následky trestného činu. Vnitrostátní politika restorativní spravedlnosti nastiňuje principy, jimiž se tento koncept řídí, avšak použité nástroje mají různé podoby.

## Jihoafrická republika

V roce 1995 po skončení apartheidu byla v Jihoafrické republice zřízena Komise pro pravdu a usmíření (Truth and Reconciliation Commission) jakožto soudní orgán restorativní justice. Svědci, kteří byli označeni za oběti hrubého porušování lidských práv, byli vyzváni, aby promluvili o svých zkušenostech a účastnili se procesu odškodnění a rehabilitace. Pachatelé násilí mohli rovněž vydávat svědectví a požadovat amnestii od občanského i trestního stíhání. Více jak tisícovka veřejných slyšení byla považována za klíčovou součást přechodu k plné a svobodné demokracii v Jihoafrické republice. Komise vyslechla zprávy o porušování lidských práv a posuzovala žádosti o amnestii ze všech stran, od státu jako vykonavatele politiky apartheidu po osvobozené síly. Na rozdíl od příkladů z Brazílie a Jamajky je zavedení praxe obnovující spravedlnosti v tomto případě ukázkou použití postupu jako dominantního, nikoli pouze jako doplňku k trestajícímu soudnictví.

Důraz komise na usmíření byl v ostrém kontrastu například s přístupem norimberských soudů. Ačkoli existují různé názory na to, zda je metoda restorativní justice (jak ji používá Komise pro pravdu a usmíření) více, či méně efektivní než metoda retributivní justice (která byla použita během norimberských soudů), stala se Komise pro pravdu a usmíření inspirací pro zavedení obdobné praxe i v řadě dalších států.

# Metodická podpora

## Rwanda a Brazílie – výběr příkladů obnovujícího pojetí spravedlnosti

Pro aktivitu *Portréty smíření* jsme vybrali příklad využití postupů obnovující spravedlnosti ze Rwandy, a to ze dvou důvodů. Prvním je rozsah tragédie, s jejímiž důsledky se systém usmiřování snaží vypořádat. Můžeme tak poukázat na to, že obnovující spravedlnost je využívána i v rozsáhlejších konfliktech, než jsou osobní spory. Druhý důvod pro výběr tohoto případu je dobrá dokumentace a materiály, které jsou pro vzdělávání k dispozici. V aktivitě *Příběhy obnovujícího pojetí spravedlnosti* doplňujeme navíc příklad z brazilského školství. Vybrali jsme jej kvůli tematické blízkosti kontextu, v němž mohou konflikty zažívat a řešit účastníci a účastnice programu (škola). Toto přibližování se osobní zkušenosti je možné završit vlastním využitím přístupů za pomoci aktivity *Kruhy obnovy* (viz rozšíření).

Pro program a případnou návaznou práci lze sáhnout i po dalších případech využívání postupů obnovující spravedlnosti v komunitách i z jiných koutů světa: z Jamajky, z Jihoafrické republiky nebo podrobněji v rámci soudního systému z Brazílie (podrobněji viz infobox).

## Portréty smíření – interaktivní verze

V aktivitě *Portréty smíření* je možné pracovat s audiovizuálními materiály. Promítněte na zeď fotky znázorňující portréty lidí, kteří prošli procesem smíření. Ke každé fotce pak nechte přehrát příslušné výpovědi.

Fotografie a audionahrávky jsou ke stažení na webu [www.nazemi.cz/konflikty](http://www.nazemi.cz/konflikty).

Audionahrávky Portréty smíření

- Účinkují: Martin Veselý (1. muž), Kateřina Veselá (žena), Vladimír Hauser (2. muž)
- Režie a organizace: Hana Mikolášková
- Zvuk: Pavel Zgarba
- Natočeno v roce 2019.

# Tipy pro další práci

## Řízená debata

Máte-li dostatek času, můžete před návrat k přáním zařadit ještě zhruba hodinový program řízené diskuze. Ta dále podpoří prozkoumávání tématu a prohloubí zamyšlení nad výhodami a nevýhodami obou přístupů. Jedná se také o aktivitu, která dále pracuje s oběma vytvořenými T-grafy, a celý vzdělávací blok tak vhodně doplňuje.

Uvedte řízenou debatu: *Podíváme se na jednu z možností, jak uplatnit takový přístup na úrovni řešení zločinů mladistvých u nás.*

- Účastníci a účastnice vytvoří dvojice. Každá pak vypracuje na papír T-graf k tématu: *Měl, nebo neměl by být v ČR pro řešení trestných činů mladistvých zaveden restorativní přístup?* Do T-grafu se uvádějí na jednu stranu důvody pro ANO, na druhou stranu důvody pro NE.
- Po vypršení času určeného na práci dvojice svůj graf rozpůlí. První z dvojice si vezme část ANO a druhý část NE. Na jedné straně místnosti se sejdou lidé zastávající pozici ANO, na druhé straně NE. Dané stanovisko následně budou v debatě zastávat.
- Představte pravidla řízené debaty (viz níže).
- Týmy mají čas si i na základě podkladů ze svých T-grafů vyjasnit argumenty pro svoje stanovisko na řízenou debatu.

Celý tento proces trvá přibližně 40 minut až hodinu.

## Představení metody řízené debaty

Formát řízené debaty je vzdělávací aktivita, která učí kriticky myslet, dobře formulovat argumenty a dodržovat pravidla diskuze. Zúčastnění jsou rozděleni na dva týmy s úkolem hájit určité stanovisko. Na tuto obhajobu mají možnost se připravit, formulovat argumenty. Po vymezeném čase si týmy mohou vyměnit role a zastávat opačný názor, což pomáhá nahlédnout problém z obou protichůdných stran.

## Řízená debata pomáhá:

- podívat se na problém oboustranně;
- přehledně strukturovat argumenty a opírat je o důkazy;
- argumenty nejen vymyslet, ale také je jasně a přesvědčivě prezentovat;
- pozorně naslouchat myšlenkám soupeře a ověřovat porozumění;
- parafrázovat;
- respektovat opačný názor.

### Popis metody

Každý jednotlivě či ve dvojici má před zahájením debaty čas zmapovat obě strany problému. Skupina se pak rozdělí na dvě poloviny (lze to udělat losem či dle volby zúčastněných), přičemž každá bude zastávat protichůdný názor. Dostanou čas si na základě podkladů z vlastní přípravy vyjasnit argumenty pro svoje stanovisko na řízenou debatu.

Pravidla řízené debaty v podobě, ve které je zařazena v aktivitě výše, jsou následující:

- Vybraný řečník / vybraná řečnice z prvního týmu přednese první argument (např. A říká: *Myslíme si, že pro řešení trestu mladistvých by měl být zaveden restorativní přístup, protože mladý pachatel může dojít k uvědomění, co udělal, a sám iniciovat nápravu.*).
- Vybraný řečník / vybraná řečnice z druhého týmu reaguje tak, že ověří porozumění – dá protilehlé straně na vědomí, že porozuměl/a naposledy vyřčenému stanovisku. To znamená, že neurážlivým způsobem parafrázuje, co slyšel/a naposledy z úst „protivníka“ (např. B ověřuje: *Říkáte, že když nejde mladý člověk do vězení, tak má možnost projít procesem řešení a nápravy.*).
- Osoba B si nechá porozumění ověřit či opravit (např. A potvrzuje: *Ano, souhlasím.*).
- Následně pak osoba B řekne svůj argument (např. B říká: *Když není trestní právo okamžitě provedeno, mladistvý může čin opakovat znovu, což není bezpečné pro okolí.*).
- Postup se opakuje, dokud nedostanou slovo všichni ve skupině – řečníci a řečnice v týmu se postupně střídají, jeden člověk může opakovaně mluvit až ve chvíli, kdy promluví všichni.
- V průběhu debaty lze zařadit možnost, aby si každý tým vzal minutový time-out.

Stanoviska týmů se mohou po určité době vyměnit. Uvažování o různých pohledech na problematiku nutí utvářet si k nim vlastní postoj založený na argumentech a ověřených informacích. Výměnu je možné provést ještě před samotným začátkem debaty poté, co proběhne příprava na původní stanovisko.

### Kruhy obnovy – řešení konfliktů ve skupině

Restorativní přístup pro řešení konfliktů můžete postupně zavádět i do fungování vaší skupiny či školní třídy. Vhodná je pro to metoda s názvem *Kruhy obnovy*. Ta učí účastníky a účastnice používat restorativní otázky, které jsou základem procesů restorativní spravedlnosti. Rovněž pomáhá v případech, že potřebujete vyřešit menší či větší konflikty ve skupině. Najdete ji popsanou například v publikaci *Moje cesta ke světu*, kterou vydala organizace NaZemi v roce 2017, případně v dalších zahraničních příručkách (viz zdroje).

Důležité je přistupovat ke konfliktům jako k situaci, která může přinést pozitivní posun ve skupině a pomoci rozvíjet vzájemné vztahy. Snažme se k řešení konfliktů přistupovat vědomě a reflektovat, jak fungují různé přístupy. Po několika zkušenostech s řešením nesrovnalostí restorativním přístupem proveďte reflexi pomocí otázek: *Co funguje při řešení problémů mezi blízkými? Co můžeme dělat, abychom předcházeli nedorozuměním? Co můžeme dělat, aby se věci napravily?* Přejít od trestajícího pojetí spravedlnosti k restorativním kruhům může být náročný a nepůjde hned. Je třeba nevzdávat to. Vždy je možné vrátit se k trestající spravedlnosti z rukou dospělých a pak se se zúčastněnými bavit o tom, jak oba postupy prožívají a v čem se liší.



# Zdroje

## Použité zdroje

- CLIFFORD, M. Amos. *Teaching Restorative Practices with Classroom Circles*. San Francisco: SFUSD, 2013.
- DOMINUS, Susan. Portraits of Reconciliation. *The New York Times Magazine* [online]. Foto Pieter Hugo [cit. 30. 8. 2019]. Dostupné z: [http://www.nytimes.com/interactive/2014/04/06/magazine/06-pieter-hugo-rwanda-portraits.html?\\_r=1](http://www.nytimes.com/interactive/2014/04/06/magazine/06-pieter-hugo-rwanda-portraits.html?_r=1).
- HIBBERT, Kimberley. Restorative justice touted as remedy for conflicts. *Jamaica Observer* [online]. 30. 5. 2017 [cit. 23. 11. 2019]. Dostupné z: [http://www.jamaicaobserver.com/news/restorative-justice-touted-as-remedy-for-conflicts\\_100205?profile=1373](http://www.jamaicaobserver.com/news/restorative-justice-touted-as-remedy-for-conflicts_100205?profile=1373).
- KHAMITSEVICH, Marina. Restorative justice and reconciliation agenda in Brazil. *WMO Conflict Insight* [online]. 14. 7. 2018 [cit. 23. 11. 2019]. Dostupné z: <https://worldmediation.org/restorative-justice-and-reconciliation-agenda-in-brazil>.
- MALÍŘOVÁ, Eva. Kruh obnovy. *Moje cesta ke světu: portfolio globálního vzdělávání*. Brno: NaZemi, 2017.
- MCEVOY, Kieran. *Criminology, conflict resolution and restorative justice* [online]. 2003 [cit. 28. 4. 2020]. Dostupné z: [https://www.researchgate.net/publication/30527279\\_Criminology\\_conflict\\_resolution\\_and\\_restorative\\_justice](https://www.researchgate.net/publication/30527279_Criminology_conflict_resolution_and_restorative_justice).
- MEGWALU, Amaka, LOIZIDES, Neophytos. Dilemmas of Justice and Reconciliation: Rwandans and the Gacaca Courts. *African Journal of International and Comparative Law* [online]. 2009 [cit. 27. 4. 2020]. Dostupné z: [https://www.researchgate.net/publication/40845771\\_Dilemmas\\_of\\_Justice\\_and\\_Reconciliation\\_Rwandans\\_and\\_the\\_Gacaca\\_Courts](https://www.researchgate.net/publication/40845771_Dilemmas_of_Justice_and_Reconciliation_Rwandans_and_the_Gacaca_Courts).
- MINISTRY OF JUSTICE. *The National Restorative Justice Policy* [online]. 13. 8. 2012 [cit. 23. 11. 2019]. Dostupné z: [https://moj.gov.jm/sites/default/files/rj/Restorative%20Justice%20Policy\\_Revised\\_%20Final\\_Policy\\_March\\_18.pdf](https://moj.gov.jm/sites/default/files/rj/Restorative%20Justice%20Policy_Revised_%20Final_Policy_March_18.pdf).
- PARKER, Lynette. Promoting the Use of Restorative Processes in Jamaica. *Justicia Restaurativa* [online]. Září 2004 [cit. 23. 11. 2019]. Dostupné z: <http://www.justiciarestaurativa.org/www.restorativejustice.org/editions/2004/September/jamaica>.
- Resolving Conflict Through Restorative Justice. *YouTube* [online]. University of Rochester, 13. 9. 2012 [cit. 30. 8. 2019]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=bazgiTyieKo>.
- RUTOVÁ, Nina. Archiv metod. *Respekt neboli* [online]. [cit. 26. 2. 2018]. Dostupné z: <http://www.respektneboli.eu/pedagogove/archiv-metod>.
- RWCT. *Wiki.knihovna.cz* [online]. 19. 6. 2013 [cit. 26. 2. 2018]. Dostupné z: <http://wiki.knihovna.cz/index.php/RWCT>.
- STEELOVÁ, Jeannie L., MEREDITH, Kurtis S., TEMPLE, Charles, WALTER, Scott. *Příručka III: Další strategie k rozvíjení kritického myšlení*. Praha: Kritické myšlení, o. s., 2007.
- Truth and Reconciliation Commission (South Africa). *Wikipedia* [online]. 14. 11. 2019 [cit. 23. 11. 2019]. Dostupné z: [https://en.wikipedia.org/wiki/Truth\\_and\\_Reconciliation\\_Commission\\_\(South\\_Africa\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Truth_and_Reconciliation_Commission_(South_Africa)); ověřeno z primárních zdrojů.
- WACHTEL, Joshua. Jamaica on the long road to social restoration. *International Institute for Restorative Practices* [online]. 25. 7. 2014 [cit. 23. 11. 2019]. Dostupné z: <https://www.iirp.edu/news/jamaica-on-the-long-road-to-social-restoration>.

## Rozšiřující zdroje

- BLOOMFIELD, David. *On Good Terms: Clarifying Reconciliation* [online]. Berlín: Berghof Research Center for Constructive Conflict Management, 2006. Dostupné z: <https://www.berghof-foundation.org/fileadmin/redaktion/Publications/Papers/Reports/br14e.pdf>.
- BLOOMFIELD, David, BARNES, Teresa, HUYSE, Luc. *Reconciliation After Violent Conflict* [online]. Stockholm: International IDEA, 2003. Dostupné z: <https://www.idea.int/publications/catalogue/reconciliation-after-violent-conflict-handbook?lang=en>.
- CECIP – Centre of Creation of Popular Image [online]. Dostupné z: <http://www.cecip.org.br/site>.
- DIEU BASABOSE, Jean de. Community based sociotherapy in Rwanda: healing a post-violent conflict society. *Peace Insight* [online]. 3. 9. 2014. Dostupné z: <https://www.peaceinsight.org/blog/2014/09/community-based-sociotherapy-rwanda>.
- DIEU BASABOSE, Jean de. Strengthening community-level peacebuilding in Rwanda. *Peace Insight* [online]. 4. 6. 2015. Dostupné z: <http://www.insightonconflict.org/2015/06/strengthening-community-level-peacebuilding-rwanda>.
- PEACE INSIGHT. *Rwanda: peacebuilding resources* [online]. 2014–2018. Dostupné z: <http://www.insightonconflict.org/conflicts/rwanda>.
- *Proč zabili své sousedy* [Naze rinjin wo koroshitaka] [film]. Japonsko a Rwanda, 1998. Dostupné vč. vzdělávacích materiálů z: <https://www.jsns.cz/lekce/15617-proc-zabili-sve-sousedy>.
- Resolving Conflict Through Restorative Justice. *YouTube* [online]. University of Rochester, 13. 9. 2012 [cit. 30. 8. 2019]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=bazgiTyieKo>.
- THE DESMOND TUTU PEACE CENTRE [online]. Dostupné z: <http://www.tutu.org/home>.



## Pracovní listy

# Jiné pojetí spravedlnosti

V této lekci se budeme zamýšlet nad tím, jakým způsobem jsme zvyklí řešit spory, a to nejen mezi sebou, ale i ve společnosti celkově. Podíváme se na přístupy řešení konfliktů, které se snaží o naplnění potřeb všech zúčastněných. Tedy i těch, které jsme si navykli vnímat jako pachatele a kterým je obvykle po vyřešení sporu udělen trest. Seznámíme se s obnovujícím (restorativním) pojetím spravedlnosti a s jeho využitím po rwandské genocidě a v brazilském školství.

**Klíčová slova:** konflikty, řešení konfliktů, trestající spravedlnost, restorativní spravedlnost, obnovující spravedlnost, kruhy obnovy, rwandská genocida, brazilské školství

## Seznam přání

Nejprve si zkusíme uvědomit, jak se cítíme, když se dostaneme do konfliktu.

**Úkol:** Vybav si situaci, kdy jsi měl/a pocit, že tě někdo poškodil. Napiš si, co bys býval/a tehdy chtěl/a po člověku, který tě poškodil:

.....  
.....  
.....  
.....

K seznamu se budeme později vracet.

## Vize společnosti

Nyní probudíme svoji představivost o společnosti a budeme přemýšlet, jakým způsobem se vypořádává s křivdami a spory.

**Úkol:** Zaškrtni, zda s daným výrokem spíše souhlasíš, nebo nesouhlasíš. Poznamenej si také důvod:

Společnost může existovat bez vězení. souhlasím – nesouhlasím

Proč? .....

.....  
.....

Společnost může existovat bez soudů (ve smyslu nezávislé instituce) souhlasím – nesouhlasím

Proč? .....

.....  
.....



# Trestající spravedlnost

Prozkoumáme, na čem je postaven převažující systém řešení sporů a vymáhání spravedlnosti v našem prostředí (českém, evropském) – od řešení neshod v rodině, ve škole či v zaměstnání až po soudy. Říká se mu **trestající** nebo také **retributivní přístup**.

## Slovníček pojmů

**Trestající (retributivní) spravedlnost:** Trestající (retributivní) přístup využívá takového postupu vymáhání spravedlnosti, který je postaven na nalezení viníka a jeho potrestání. Na úrovni státu se při něm využívá například nezávislých soudců a vězení.

Základní charakteristiky tohoto přístupu:

- Špatné chování jednotlivce je potlačeno, protože není žádoucí.
- Pozornost autority při trestu se zaměřuje na osobu, která se provinila.
- K dosažení změny chování jednotlivce se používá trest či dočasné vyloučení ze skupiny (tzv. jít na hanbu).

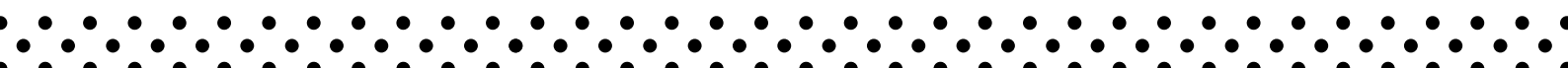
**Úkol:** Do levého sloupce napiš výhody a do pravého sloupce nevýhody **trestající spravedlnosti**:

Jaké tě napadají výhody a nevýhody **trestající spravedlnosti**?

Výhody

Nevýhody


Jméno pojetí spravedlnosti / Konflikt jako příležitost k učení





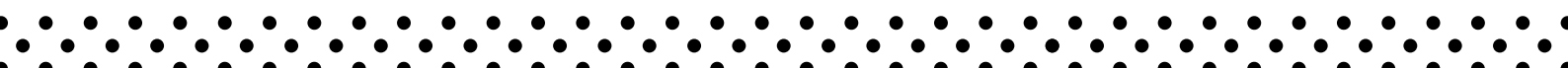
# Příběhy obnovujícího pojetí spravedlnosti

Vedle toho ale existuje i přístup, který se nazývá **obnovující nebo restorativní pojetí spravedlnosti**. Vychází z toho, že když se při konfliktu něco ve vzájemných vztazích pokazí, rozpadne či zničí, je potřeba to začít zase obnovovat. Nyní budeme mít možnost blíže se s tímto přístupem seznámit.

**Úkol:** Přečti si jeden ze dvou textů v příloze. První blíže popisuje restorativní řešení situace po genocidě ve Rwandě (*Gacaca – tradiční soudnictví ve Rwandě*), druhý přibližuje využití stejného přístupu na brazilských školách s vysokou mírou kriminality a násilí (*Posilování kultury míru na školách*).

Během čtení použij formu tzv. **podvojného deníku** – zaznamenávej si, co tě v textu zaujme. Tato metoda pomáhá zaměřit se na to, co ti text připomene, co v tobě rezonuje nebo co tě popuzuje. Na levou stranu si hned při prvním čtení doslovně z textu vypisuj pasáže, které na tebe silně zapůsobily – slova, věty nebo ucelené myšlenky. Jejich výběr může být založen na tom, že ti daná informace přijde velmi zajímavá, matoucí nebo s ní dokonce hluboce nesouhlasíš. Na pravou stranu si souvislým textem zapisuj své komentáře ke zvoleným pasážím – co ti to připomnělo, co tě k tomu napadá, jakou otázku to vyvolalo apod.

Citace z textu	Vlastní komentáře
1/ ..... ..... .....	1/ ..... ..... .....
2/ ..... ..... .....	2/ ..... ..... .....
3/ ..... ..... .....	3/ ..... ..... .....
4/ ..... ..... .....	4/ ..... ..... .....
5/ ..... ..... .....	5/ ..... ..... .....





# Obnovující spravedlnost

Skrze konkrétní příklady jsme se seznámili s obnovujícím či restorativním přístupem k řešení sporů.

Jméno pojetí spravedlnosti / Konflikt jako příležitost k učení

## Slovníček pojmů

**Obnovující (restorativní) spravedlnost:** Jádrem obnovující (restorativní) spravedlnosti je podpora komunikace všech zúčastněných vedoucí k vytváření dohod. K restorativnímu procesu je kromě osoby, která se provinila, přizvána také oběť činu a zbytek skupiny. V dialogu zaměřeném na porozumění činům a jejich důsledkům všichni společně hledají kroky, které by obnovily zdravé vztahy ve skupině či komunitě. V současné době se obnovující pojetí spravedlnosti uplatňuje často jako doplněk k převažujícímu pojetí trestající spravedlnosti.

Základní charakteristiky tohoto přístupu:

- Uznáváme, že i špatné chování jednotlivce vypovídá něco o kolektivu a učí nás pracovat s emocemi.
- Kruh obnovy je setkáním všech, kterých se čin týká, tedy celé skupiny.
- O dalším postupu se dohodne celá skupina. Společně pátrá po tom, co pomůže vyřešit důsledky činu a narovnat vztahy v celé skupině.

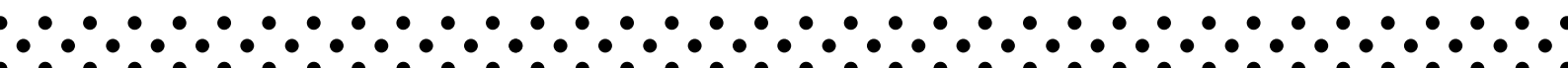
**Úkol:** Do levého sloupce napiš výhody a do pravého sloupce nevýhody obnovující spravedlnosti:

Jaké tě napadají výhody a nevýhody obnovující spravedlnosti?

Výhody

Nevýhody

<p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>	<p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>
---	--



**Úkol:** Vrať se nyní k nevýhodám popsaným u trestající spravedlnosti a odpověz si na otázku: Které z nich by využití obnovujícího přístupu pomohlo řešit či zmírnit?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

**Úkol:** Vrať se také k seznamu přání z úvodu lekce a zamysli se, které z nich by podobný postup naplnil:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

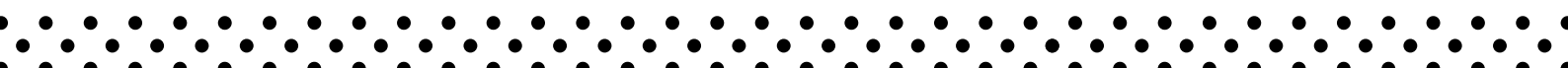
.....

.....

**Víš, že...**

... snahou restorativního přístupu je zajistit potřeby všech zúčastněných stran? Zodpovědnost za řešení situace tedy nepřebírá autorita (např. pedagog), ale volí se cesta skupinového řešení, kdy jsou ke společnému dialogu přizváni všichni zainteresovaní. Jedním z nástrojů restorativního přístupu jsou kruhy obnovy, které vyvinul Dominic Barter. Dialog je veden v kruhu všech zúčastněných a využívá se v něm tzv. restorativních otázek: *Co se podle tebe stalo? – Co sis v tu chvíli myslel/a? – Jaký vliv to mělo na tebe a na ostatní? – Co by sis přál/a, aby se teď stalo? – Jak se teď cítíš a co je pro tebe nyní zásadní?*

... restorativní pojetí spravedlnosti vyžaduje více času, ale dlouhodobě zlepšuje fungování skupin? V praxi školní třídy či neformálních skupin mohou kruhy obnovy rozvíjet vědomí důsledků vlastních činů a skupina přebírá čím dál větší zodpovědnost za společné řešení problematických situací.





## Závěrečné ohlédnutí

Na závěr se zamysli, jak bys mohl/a využít to, co ses dnes dozvěděl/a. Odpověz na otázky na kartičkách:

Co tě inspirovalo k použití ve vlastním životě?

Jaký postoj k tématu obnovující spravedlnosti zaujímaš ty?

Jak bychom to mohli využít v naší skupině (třídě)?

## Příloha 1 – Portréty smíření



Zdroj: DOMINUS, Susan. Portraits of Reconciliation. *The New York Times Magazine* [online]. Foto Pieter Hugo [cit. 30. 8. 2019]. Dostupné z: [http://www.nytimes.com/interactive/2014/04/06/magazine/06-pieter-hugo-rwanda-portraits.html?\\_r=1](http://www.nytimes.com/interactive/2014/04/06/magazine/06-pieter-hugo-rwanda-portraits.html?_r=1).

### ← François Sinzikiramuka, pachatel:

„Požádal jsem ho o odpuštění, jelikož jeho bratr byl zabit v mé přítomnosti. Ptal se mě, proč se shledávám vinným, a já jsem odpověděl, že jsem byl svědkem zločinu, ale nebyl jsem schopen nikoho zachránit, jelikož jsem poslouchal příkazy nadřízených. Sdělil jsem mu, kdo jsou vrazi jeho bratra, a tito jej poté také odprosili.“

### → Christophe Karorero, pozůstalý:

„Někdy spravedlnost nedává uspokojivou odpověď – soudní případy jsou zkorumpované. Ale upřímné odpuštění dává člověku uspokojení jednou provždy. Pokud je někdo plný hněvu, snadno ztratí hlavu. Od té chvíle, kdy jsem odpustil, je má mysl klidná.“



## Příloha 1 – Portréty smíření



Zdroj: DOMINUS, Susan. Portraits of Reconciliation. *The New York Times Magazine* [online]. Foto Pieter Hugo [cit. 30. 8. 2019]. Dostupné z: [http://www.nytimes.com/interactive/2014/04/06/magazine/06-pieter-hugo-rwanda-portraits.html?\\_r=1](http://www.nytimes.com/interactive/2014/04/06/magazine/06-pieter-hugo-rwanda-portraits.html?_r=1).

### ← Godefroid Mudaheranwa, pachatel:

„Podpálil jsem její dům. Napadl jsem ji, abych zabil ji i její děti, ale Bůh je ochránil a ony unikly. Myslím, že kdybych ji uviděl v době, kdy jsem byl propuštěn z vězení, utekl bych a schoval se. Poté nám organizace AMI začala nabízet skupinová setkání. Rozhodl jsem se, že ji požádám o odpuštění. Za to, že můžeme mít dobré vztahy s lidmi, kterým se dělá zlá příkoří, děkujeme Bohu.“

### → Evasta Mukanyandwi, pozůstalá:

„Nenáviděla jsem ho. Když přišel do mého domu, klekl si přede mnou a poprosil o odpuštění, byla jsem pohnutá jeho srdečností. Když teď pláču a potřebuju pomoc, on mě z toho dostane. Pokud mám nějaký problém, volám jemu.“

## Příloha 1 – Portréty smíření



Zdroj: DOMINUS, Susan. Portraits of Reconciliation. *The New York Times Magazine* [online]. Foto Pieter Hugo [cit. 30. 8. 2019]. Dostupné z: [http://www.nytimes.com/interactive/2014/04/06/magazine/06-pieter-hugo-rwanda-portraits.html?\\_r=1](http://www.nytimes.com/interactive/2014/04/06/magazine/06-pieter-hugo-rwanda-portraits.html?_r=1).

### ← Dominique Ndahimana, pachatel:

„V den, kdy jsem se rozhodl požádat o odpuštění, jsem cítil úlevu a osvobození. Kvůli zločinu, který jsem spáchal, jsem ztratil svou lidskost, ale teď jsem jako jakýkoli jiný člověk.“

### → Cansilde Munganyinka, pozůstalá:

„Poté, co jsem byla vyhnána ze své vesnice a Dominique s dalšími ji vyplenili, jsem byla bez domova a duševně chorá. Později, když mě žádal o odpuštění, jsem mu řekla: ‚Nemám čím nakrmit své děti. Pomůžeš mi vychovat mé děti? Postavíš pro ně dům?‘ Další týden přišel Dominique s nějakými přeživšími a bývalými trestanci, kteří páchali genocidu. Bylo jich více než 50 a postavili dům pro mou rodinu. Od té doby jsem se začala cítit lépe. Byla jsem jako suchá větvička. Nyní cítím klid v duši a sdílím tento klid se svými bližními.“

## Příloha 1 – Portréty smíření



Zdroj: DOMINUS, Susan. Portraits of Reconciliation. *The New York Times Magazine* [online]. Foto Pieter Hugo [cit. 30. 8. 2019].  
Dostupné z: [http://www.nytimes.com/interactive/2014/04/06/magazine/06-pieter-hugo-rwanda-portraits.html?\\_r=1](http://www.nytimes.com/interactive/2014/04/06/magazine/06-pieter-hugo-rwanda-portraits.html?_r=1).

### ← Jean Pierre Karenzi, pachatel:

„Mé svědomí nebylo klidné, a kdykoli jsem ji uviděl, byl jsem velmi zahanben. Poté, co jsem byl poučen o souladu a usmíření, jsem šel do jejího domu a poprosil jsem ji o odpuštění. Pak jsme si podali ruku. Dosud spolu dobře vycházíme.“

### → Viviane Nyiramana, pozůstalá:

„Zabil mého otce a mé tři bratry. Spáchal tyto vraždy s dalšími lidmi, ale přišel za mnou sám, aby mě poprosil o odpuštění. On a skupina dalších pachatelů propuštěných z vězení mi pomohli postavit zastřešený dům. Měla jsem z něj strach – ale teď, když jsem mu odpustila, se věci urovnaly a já mám jasnou mysl.“

## Příloha 2



### Gacaca – tradiční soudnictví ve Rwandě

V roce 1994 proběhla ve Rwandě ničivá genocida mezi dvěma historicky uměle rozlišenými etnickými skupinami. Tragédie si vyžádala přes 700 tisíc obětí z řad Tutsiů a dále desítky tisíc mrtvých Hutuů, kteří se stavěli proti útokům na Tutsie. Po skončení násilí se do vedení traumatizované, zničené země dostala nová vláda, jejímž klíčovým úkolem bylo učinit spravedlnosti zadost. Po několika letech se podařilo alespoň s některými dopady tragédie vyrovnat. Stát čelil situaci, kdy ve vězeních bylo 130 000 lidí čekajících na soud. Kapacita klasických soudů stačila pouze na 3500 lidí za 5 let. Vyrovnání soudní cestou by tak trvalo mnoho desítek let. Proto došlo k obnovení tradičních rwandských postupů řešení konfliktů se zapojením široké veřejnosti – systému usmiřování zvaného gacaca. Ten přinesl mnohem rychlejší postup, zapojení komunity a aktivní roli viníků, ale také velká rizika.

**Systém gacaca** je postaven na komisích regionů, menších oblastí i vesnic. Cílem je, aby se vždy jednalo co nejbližší místu, kde byly činy spáchány. Každá komise se skládá z 19 volených členů, kteří mají úctu ve své komunitě. Procesu se účastní široké obyvatelstvo, které také svědčí.

Záměrem procesu je, aby viník pochopil důsledky činů, na kterých se podílel. Dále dochází k odškodnění obětí ze zvláštního fondu. Smyslem je, že když je bolest vyřčena a vyslyšena, opět pomalu dochází ke znovuoobnovení komunity. Viník má zvláštní možnost přiznání. Pokud se k činům přizná již při zadržení, dochází k velkému zmírnění trestu a namísto pouhého zbavení svobody se podílí například na chodu veřejně prospěšných služeb.

Rizikem systému je možné zneužití, pokud setkání dominuje někdo, kdo se chce mstít či prosazovat své zájmy. Slabší je role žen, což je ovšem ve Rwandě běžné. Soudkyní bylo v některých regionech sice přes 30 %, ale někde pouze pětina. Systém gacaca je z pohledu našeho práva kontroverzní, protože nezaručuje rovnost všech před zákonem, neboť splývají role soudců, svědků a obhájců. Na druhou stranu přenesl stíhání osob obviněných z účasti na genocidě na úroveň místních komunit, a tím podpořil sociální usmíření a výrazně zvýšil legitimitu trestního stíhání v očích obyvatel země.

Unikátní práci vykonala **organizace L'Associacion Modeste et Innocent**, neboť zprostředkovala setkání lidí, kteří události zažili – a přežili jako oběti či strůjci. Na jejich příbězích se ukazuje, že při pochopení souvislostí, setkání se s bolestí ztráty, kterou prožívá druhá strana, a díky podpoře okolí lze vnitřně odpustit i ničivé násilí, kvůli němuž z určitého pohledu trpěli oběti i mnozí jeho vykonavatelé.



Tradiční soud gacaca ve Rwandě.

Zdroj: <https://www.flickr.com/photos/elisafinocchiaro/6461913033> [online]. Autorka: Elisa Finocchiaro

**Zdroje:**

MEGWALU, Amaka, LOIZIDES, Neophytos. Dilemmas of Justice and Reconciliation: Rwandans and the Gacaca Courts. *African Journal of International and Comparative Law* [online]. 2009 [cit. 27. 4. 2020].

Dostupné z: [https://www.researchgate.net/publication/40845771\\_Dilemmas\\_of\\_Justice\\_and\\_Reconciliation\\_Rwandans\\_and\\_the\\_Gacaca\\_Court](https://www.researchgate.net/publication/40845771_Dilemmas_of_Justice_and_Reconciliation_Rwandans_and_the_Gacaca_Court).

UVIN, Peter. The Gacaca tribunals in Rwanda. In BLOOMFIELD, David, BARNES, Teresa, HUYSE, Luc. *Reconciliation After Violent Conflict* [online]. Stockholm: International IDEA, 2003, pp. 116–121. Dostupné z: <https://www.idea.int/publications/catalogue/reconciliation-after-violent-conflict-handbook?lang=en>.

## Příloha 2



### Posilování kultury míru na školách

Násilí mezi studenty na některých školách ve vyloučených lokalitách v Brazílii je rozšířené. Tresty plynoucí ze školního disciplinárního řízení při snižování násilí a kriminality nepomáhají. Aktivita CECIP (Centre of Creation of Popular Image) usilují o vytvoření kultury míru na školách, zaměřují se na aktivní účast mladých lidí, snaží se o budování partnerství mezi školou a systémem spravedlnosti a posilují spolupráci s komunitou.

Když se ve škole stane vážná událost spojená s násilím, místo potrestání agresora je všem zúčastněným nabídnuta jiná možnost. Restorativní spravedlnost je alternativou k tzv. retributivní spravedlnosti založené na trestu, která u nás převažuje. Trestání je nákladné pro společnost a oběti to neposkytuje žádnou možnost uzdravení bolesti. Procesem navíc utrpí nejen pachatel, ale i jeho rodina.

**Restorativní spravedlnost** je vedena otázkou, jak můžeme pomoci k uzdravení, aby násilí nepokračovalo. Hledá největší možné dobro a štěstí pro všechny. Restorativní praxe nabízí cesty, jak seztvat všechny, které čin nějak ovlivnil, k dialogu. V něm všichni zúčastnění pojmenují své obavy a hledají porozumění, proč se čin stal a jaký měl na všechny dopad. Pachatel má možnost vyjádřit své pohnutky. Společně pak vymyslí způsob, jak napravit dopady činu. Podmínkou tohoto procesu je, že pachatel uznává, že pochybil, když použil násilí.

Mnohdy se ukazuje, že agresor je také obět, například domácího násilí. Facilitátor pak přizve sociálního pracovníka, aby se pokusil problém řešit. Často se potvrzuje, že nejvíce násilí je způsobeno prostředím a fungováním školy (nedostatek učitelů, jsou unavení nebo netrpěliví). Bohužel síť podpory, která by řešila problémy, jež stojí u kořenů násilí, není dostatečně silná. Například pokud není učitel mentálně vyrovnaný nebo jestliže jsou rodiče závislí na drogách, chybějí kapacity pro práci s nimi.

**CECIP trénuje facilitátory** (studenty, učitele, členy komunity), kteří zajišťují, že si strany naslouchají. Hledají se a přezkoumávají příčiny násilí (sociální, ekonomické, kulturní a jiné). V tomto procesu se linie mezi pachatelem a obětí často smazává. Výsledkem setkání je plán, co se má stát, aby byly napraveny škody a příčiny násilí. S plánem musejí obě strany souhlasit. Organizace CECIP začala s tímto procesem v roce 2003 na třech školách ve státu Sao Paulo ve spolupráci se soudci. V roce 2012 se tento proces používal na všech školách v Sao Paulo, také v Riu de Janeiru a na dalších 80 školách v městech s vysokou mírou násilí. Koncept restorativní spravedlnosti umožňuje uzdravit vztahy a měnit pohled na konflikt.



Madza Ednir Nogueira, Brazílie  
(Centre of Creation of Popular Image, [www.cecip.org.br](http://www.cecip.org.br))

# Konflikt jako příležitost

**Autorský tým:** Adam Čajka, Petra Frühbauerová, Eliška Hanzlová, Martin Jestřábek, Eva Malířová, Ondřej Stejskal

**Sazba a grafická úprava:** Filip Hauser

**Korektury:** Lucie Krejčí

Vytvořilo NaZemi, z. s.



Naší vizí je společnost, která přiznává právo na důstojný život všem. Společnost, jež chápe globální propojenost světa a vnímá svoji odpovědnost za dlouhodobou udržitelnost života na Zemi. Společnost reflektující vzájemnou závislost lidí, míst, ekonomik a přírody ve svém jednání. Společnost solidární a otevřená novým myšlenkám a představivosti, že jiný svět je dosažitelný.

Naší cestou je...

**TRANSFORMATIVNÍ VZDĚLÁVÁNÍ**, které je nástrojem hluboké společenské změny, reflektuje současné problémy a vede k hledání jejich řešení.

**DŮSTOJNÁ PRÁCE** prospívající člověku i jeho okolí, vykonávaná z vlastní vůle a s plným vědomím jejího dopadu.

**FUNGOVÁNÍ ORGANIZACÍ** založené na důvěře a spolupráci, které lidem umožňuje rozhodovat o jejich práci a pomáhá jim naplňovat jejich potřeby.

**ODPOVĚDNÁ SPOTŘEBA** pevně spjatá s odpovědnou výrobou, reagující na zhoršující se stav světa.

**NERŮST** a změna ekonomického systému, jež umožní uspokojit potřeby všech s respektem k limitům planety.

[www.nazemi.cz](http://www.nazemi.cz)